

Улцис тэрилтэлэригээр

Алга ТСК-ны (товарищество
собственников жилья) кыстары
дуурабар туурарын убагылыбыт.
Итинин "Алаас" (Балыкча
Алааһа), Набережный квартал,
Бастагы квартал, Иккинс квартал,
Ичкыла, "Эрчим" (яңгырлар-ос-
куула) территорияларыгар бола

Бийигн журүүбүүтүгэр-испие-
бегитгэр улууэ дьаһалтатын анал
дьаһалатын ыам айыгтан Мин-
дараабылыр суол кытылыгыгэр
баар сымбаалга кырыбта. Бийиги
бас билибегитгэр кырырыгэр бу
свалга ис өгтө бөрөдөдэ суох
сүөкэнэ туолан, таһыгар
сүөкөһүн, сараламакыт этэ. Оппо
сайын илгэр баар бөрү
чөөкхөтөн, таһыгар баары иһир-
дэ астарбылыт, сана тэбьил-
лэр бөхкө мизэстэ бэлэмн-
эһийит. Тугуһар сири айтар, сэр-
рэтэр билиэлэри туруортаабыл-
ныт. Маныха "Медиатор"
ГЭП (салайааччы П. М. Макаров)
трактордырын көмөлөспүтэ.
Ити иһин кирилэргэ хаһыат
көмүө махталыгыт тэбьдэбит.
Бу үлэбит өссө түпсүсүн үлэбэт
иһин төлүгүр, үп-харчы көмүсүр
кыһан испүтэ иһайдыт. Төрүд

ЧЭБЛИК БУОЛАРЫГАР

Тэрлэлтэйгээр 18 кишинээхтэй. Салайр алгараалса 4 киши 3 суухар, тракторист, сангачт-кай 2 рөбөчэй. АРДС үлэһэнтэс

Аялгыт сайын Нидымынэ сапта жасосой станция туруорду-
лунна. Хантай да камыте ууох
бэйэбит үлүстүтүнэн өнүрдүбүт.
Интернат-оскулала Коркун аа-
тынан уулуссара септик хаһан
туруордубут. Константиянов аа-
тынан уулуссара эрээрбит кына-
лиссационнай турбалы пластик-
сайга уларгытыбыт. Республика
ТСЖ-лары өйүүр программалар
күрсөсөт, үл-харчы булу-
нан 7 дьэз кырыһатын уларгы-
тыбыт, 2 дьыны утетиһиллэх
обшаннан сайдыбыт. Россий-
скай Федерация энергияны хар-
ыстырар сокуонугар ологуран
квартираларга уу сечтүгүн ту-
роосаатыбыт. Итин тувон

Владимир Дмитриевича кэспэиэни иһин махтанабыт. "Хата" тэрилтэ үлэһизинэ сый буолла. Тус бэйэм уонна дьон-сэргэ да көрө-билэ сылгыарылан, көлөтөр хааччагыр территорияларга ыраастанып, чабыдырлар өттүгэр бу көм устата биллэ сэргэхсийдэ. Тэрилтэ үлэһизэр ситиһилэ, тус олохторугар дьолу-сэргүнэ баһанабыт.

Алексей СЛЕШНОВ

Хатылы орто оскулатын үөрөнчөгүтэ Саша Барахшова 1 км иккис, Кытаанах орто оскулатын үөрөнчөгүтэ Федя Гоголев 2,5 км

Бастабылчтарга анал мэтөөл-
лөр, трамталар, сыаналах бэйри-
стөр туттарылгынча.

"CO" KODU.

Д.П. Коркин аятынан Чурагчы-
таагы республикалык интернат-
оскуола көгүл түстүү салаатын
интилдөөчүлөрү, 1994-1995 сс.
төрүктөрү, Аан дойду чемпиона-
тыгар Европада тахсар ийин үс
улахын СНГ күрөхтэгиитизер
кыптан старт өтөрдүлүр. Уоксайа
9 өрүк тренерлэрэ ДР.Неустрове,
МВ.Ногоширын салгаан илдэ сы-
рыттылар. Олунаау ыйга Украина
Киев куоратыгар аһарс тургызга
кыттыныы ылан Родик Сисоля-
тин (42 кг) 3-с, Айхан Антонов (46
кг) 3-с, Костя Влагов (58 кг) 1-кы,
Илона Саморене (52 кг) 1-кы мөк-
сөтлэри ылынар. Кулун тутар 3-4
күннэригэр Олимпийскыи призер
Шемязин аятынан норуоттар кези
ардыларынаагы тургызга 3 уол
кыттылаа. Уйусхан Оковенчиков (38
кг) 5-с, Гоша Павлов (54 кг) 1-кы
буолулар. Кулун тутар 4-5 күннэ-
ригэр Белоруссия Минск куораты-
гар ытылышыбыг олимпиада 3
төгүлүк чемпионна А.Медведь
"Медвежик" норуоттар кези ар-
дыларынаагы тургызга күрөк-

тэспилэр Уоксайа 9 государство
кыттыныы ылаа. Эрик Григорьев (46
кг) 3-с, Костя Влагов Костя (58 кг)
1-кы, Алеша Коркин (54 кг) 5-с
мисталарга тииктилар. Спорт-
сменнарбыг кулун тутар 7 - 15
күннэригэр "Юность России" пер-
венствога бэлэмнэр үрөтөр-бэл-
эмнэр сүтүмөрдэллэни Украина
Белай Церковь куоратыгар барды-
лар.Кулун тутар 17- 19 күннэригэр
Брикс куоракка "Юность России"
курор кыттынылар. Дьулус Сим-
цев (42 кг) 1-кы, Родик Сисолятин
(42 кг) 3-с, Эрик Григорьев (46 кг)
1-кы, Айхан Антонов (46 кг) 3-с,
Алеша Коркин (54 кг) 2, Гоша Пав-
лов (54 кг) 3-с, Костя Влагов (58 кг)
1, Илона Саморене (52 кг) 1-кы бу-
оланнар үрөүлэрэ өссө үрдөтө.
Муус устар 21-25 күннэригэр бу
күрөхтэһэччилэрбит Россия чем-
пионатыгар Вутрусдан куоракка
ыттылар Аан дойдуна, Европада
тахсар ийин лугекааны бидьага
барыахтаахтар. Кинилэргэ си-
тиниллэри бадырааныг!

тэстлэр. Уолсайа 9 тосударство кыттыны ыла. Эдик Григорьев (46 кг) 3-с, Костя Власов Костя (58 кг) 1-кы, Алеша Коркин (54 кг) 5-с министэргэ тиистилэр. Спортсменнарбыт кулун тутар 7 - 15 күннэригэр "Юность России" первенствэга бэлэмнэр үөрэтэр-бэлэмнэр сүүмүрдээһини Украина Белай Церков куоратыгар бардылар. Кулун тутар 17 - 19 күннэригэр Бринск куоракка "Юность России" күрөс кытыыһылар. Дьулус Сивцев (42 кг) 1-кы, Родион Сывадзин (42 кг) 3-с, Эдик Григорьев (46 кг) 1-кы, Айсан Антонов (46 кг) 3-с, Алеша Коркин (54 кг) 2, Гоша Павлов (54 кг) 3-с, Костя Власов (58 кг) 1, Илья Саворен (52 кг) 1-кы буоланнар үөрүүлэрэ өссө үрдэтэ. Муус устар 21-25 күннэригэр бу күрэхтөөһүчүлэрбит Россия чемпионатыгар Вугруслан куоракка ыастылар Ан дойдута, Европакка тахсар нһиһ лутеванык быйдаһа барыахтаахтар. Кинилэргэ ситиһилэри багарыаһың!

E. APJAKOV

ЭППИЭТТЭЭХ СЫЬЫАН ЭРЭЙИЛЛЭР

Отгон хамаанда сүл саамай эппиэгтгэх нүрээр кыттыбатар эппиэгийнэни спортгодел салаааччыта М. С. Инятьев толору сүтэр Бу эппиэгтгэх үлэр олоор киһи комплекснай

спартакиада туһунан салаабата киниги сохторон Урукку сылларга Чурагчыны спортивной аатырдыбыт үлэһиттөр-райсовет председатели Р.Р. Буринаев, спорткомитет председатели А.К. Софронов, "Урожай" ДСО салайааччыта В.Н. Оконешников үлэс уонна спорка бериинилэринэн нуруот өбүгэр киирбиттэрэ. Билигин кэнниги спартакиадага Чурапчы Мэҥэни кыайлан иккис мөстүрэ тахсыбыта, муну көрдөхпүз, улуус салайааччылары С.И. Яковлев, В.В. Гуляев тус байаларын спорка үтүө сыһыаннарынан, тэрийиинилэринэн ситиспиҥҥэлэрин тугуму буолар. Спорт көрүгэ сайдыытыгар тустаах федерациялар кууска үлэлэһиллэр Оттон дыһытпах спорт салайааччыта балаһынаанын билэ олорон быһааннаах үлэни тэрийбэн сөп этэ Таатта-Чурапчы спорка көрсүһүүлэрэ 60-тан тахса сыл бырааһынныыстыгы быһылыга-майгыга ыһыллан баран умнууга хаалла. Ити туһунан кэпсэтип буоларына наар кыаллыбытын, сатаммытын этиһи буолар. Дубоюка билигин республикага иһилик кинээс сыдыабыт. Ол ээрири проблема суох буолбатах. Удууска спортпутун салайааччы элэтиннэстэхтик үлэһиттэр ирдэнэр.

И. КАЛАЧЕВ, И. ВАРЛАМОВ,
И. МАРКОВ

Конкурс

КЫРАЧААННАР ЧУОПЧААРАЛЛАР

Конкурсу барыянак авторе. Диригентзари оро музикальняй оскулатан педагога Розалии Алексеевна Стручкова юбато, РФ уорз диригент тулгува, педагогический уз ветерана Мария Прокопьевна Собакина, удуулаары уерех управленийеттан

Биор-биор кырачаллар тахсаннар өр саас кэриҥиэ-дэриҥиэ ыччалатылар. Гран-При үрдүк аатын Чурапчы өрүгү сайылларар "Мисси" киини уһуунааһы илтидээтэ Октэ Оксөннэкова (сал. З.Н. Захарова) ычан анал бириннэстэ - DVD плэстын таараллалына. Дирэктэр "Ытык" уһууан илтидээтэ Настя Бубюкова лауреат буолун. Дирэктэр: музыкалнай оскуола преподаватель Ф.И. Полова анал бириннэстэ. Настякы стезиэххэ дэти-

Дүүдэллүүр сүбэ конкурсуудад талхонгоо ыстайлыбытын, көстүүмнэр түнсубуттарын, уол ор ыылаһына мэлээбитин, ырыаны толоруу маастарыстыбата үрдэбитин бэлэтэтиллэ.

С. ТРЕТЬЯКОВА
"Книжари" ухуйгаан
сэбэлдистэй

"САХАМБДСТРАХ"
ПРЕСС-СЛУЖБА

E. M. ИВАНОВА.

ДОКУОРАЛААХ АЛААС УОЛА

Чурагчны Чакырлар Хонду үрэх кытчыгылар сытар Локуораллах алааска Саха кыргыт кэлигнэк биллибит, сурадырбыт үтүөнүккөх дьон тороон-үөсүккөх үлэлиэн-хамсаан аасчытлара.

РСФСР уюмга Саха АССР
культурыгын үтүмдүк улаанын,
Л.А.Ойуунускай аатынан Госу-
дарственный бейеринин лауреа-
та, саяхымакка республика бейе
түгүлүкчү чемпионы, үтүмдүк эл-
бик кыргыны хомууна, тылбаа-
стан бачыттыгы Ф.Н.Ефимов
Локорулалык алмакта төрөбүтү,
ою саада аастыт.

Федор Петрович пенсияра тахсан баран төрөөбүт аймааһыгар Локуоралаахха, сайылыгыар Көмөрдөөххө сылдьан, ах-тыһарынан таһваран аастыта.

Россия, модун күүсүзэх Советский Союзка тийиз билибит, албан аатырбыт Эрикс Эриксонн аатынан колхоз, калың советскэ бастык үлөһиттөрү бу аластакы куорсуң аһыһаан, үүһүн-үрдүн тахсыбыттара, чиксэ-бүтүһүдэ үрүтүк наараадаларга тиксбит-түөз.

Минь хамтан салтны билдлэйн-
нээр геройум Семен Иванович
Сергеев эмнэ Локуоралаахтан
төрүтгээх.

Самон оро сааһа уоттаах сэр-
рия, сүт-кураан сыһаларлар бер-
эрийдэхтэ: асыыта. Уолчаан
алта эрэ састааһар аҕытн Илья
Петровиһы сыһы өлүүтүгү
таһаарда диин байһан, сууттан
хайыһыта ыһыһыттарта. Кини
теһүбүтүр. Ийхөрү Харыһына
үс кыра оролоох хаалбыта
Кыһаҕылаах олоҕо Самон балта
ылдыһан өлөр. Харыһына сэрри-
һиннээр Молотос аһыһан нол-
хозка ыһыһыксыттыһа. Ньу-
кучка, Комардвох сайыһыктара,
Локуоралаах кыһыктара өтэ. Сэ-
мени тоһуһааһыттан сайын өтө кэ-
бинһиттэр орус сиздэччаккы бы-
рыһаһыр аһан кэбинэр. Ман-
һан хас даһыны сыл Хонду
үрөһүт, аһастарыһан сыһыһы-

спыта. Бу звено сэрлэ кэнииттэри сыһаарла биллэриллибит ударнай декадага күн ахсын 180-нуу центнер оту үс орутууан кэбиттэ, республика бастагы куоталаһаһыгыт кыайыһытаарлаан тахсыбыта.

Архивий улаагыгта Сомон уу-
лу алж үс атылан от оюстарар
массынвара ат сийлэгчизин
Е.Г.Шебеданы кылга улаагчирэ
"ере таһаарбылгара". Үс ат охсор-
доох звено Хонду эргин бары ала-
астарга уонна урэххэ массынна
хабар ходуналарын кыртаран
бүтөрэрэ Сай устата үс аты
күтүгэ үстэ кэлүбөр-сыппаннах-
тыыр, ууларат туһугар эмиз
эрэйдэх үлэ бүтүрө.

Сэмэн Чакер пачынальнай аску-
лацыйн интернакка олонно бүтэр-
битэ, Онтон Хайахсыл аскула-
тын бүтэрийн 1953 сыл күнүнүгэр
Чурапчы орто аскулацыйгар
үөрэнэ киирэр. Икин сыл иккө-
малта дьыллэнэр. Тохсуну бүт-
түр сылытар нам ийин сагаты-
гар ийитэ албут сурадын истэн,
сонно туту түүнүгү айланнаан
Локуралаахса өнгүө күн тийи-
эр.

Олус кылааска кыргыргыз интернашка ышыллар. Онуңу икки кылаас буолан 46 оҕу бүтүрэр. Ол дьыл Саха государственнай университеты аһыллан, биригэ үөркүмүгү үгүс өлүккө үөрөххө аттаналлар. Кыны тоһо да ымсы-ырлар, тогурук тулайыах уонна көрөһөлүөх аймагы суох буолан дойгулугутар төннөр. Эмиз үс сыл устата хонуу араас үлэттэргэ улаан дьону кытта тэтигэ ышыллар. Кыһыһыах үс атынан Чурагыч тэриитэлэригэр, Диряг оскуолатыгар оттук маһы тэийиһэ, илэр эрибинитин долгучуох маһы саһааны болзэмээһинтэ эбэтэр фермага от тэийитигэр үлэһир. Бияр күһүн суол ончукуутун былаһып толорууга көсөлөһөн Мындагаайы суолутар С.Н.Старостини кытта Баһылаа Алаһылар тэийгэлээх оҕуһуах буюр тэийитигэр сымдыһыһа.

Бийр сэл сыпыа-хотуу, тылаах-естөөх Сэмэни Чакыр нэһилигэни мэтчаттара комсомольскай таргута биотугун секретарьнан талын кэбиһэллэр. Итиннэ аспыкыт, ытчат саллаһааччыта уолу үс сэл хонуу улаһыгар сыдырыһыттыны кэппэ (оччолорго Чакыр нэһилигэ Хайахсыкка куураһа) аны сөлөһөөт испилкомун секретарьнан быһардылар. Испилком председателиэн М.Д.Климов үлэһити Сөлөһөөт апарзата үс улаһытара. Биллэнти иэки нэһилигэни хабаан

хаагайыгтыбаннай отчуоту
өгөрүү, ис түгээн нолуугун хо-
муйуу, өөр хосбиетын тардатын
ода үлэни секретарь соргогун
толорхор. Фермалары амиз аты-
нан гэсигээллэра

Үүнийг илэр эдэр үлэһит донто-сэргээр сөбүлэннэптэ Сэмэн 1958 сылвахаха тэриллибит Эриэксэ Эриэтиг ааһаан колхоз бырабылыанньатын председател МР.Яковлев туруоруу-туунан Чаньирга комбо биригдэи-ринэн аналан барар. Марк Рома-нович улахнар кээһээр элбэх ыч-чаты биригдэиригиз бу улахан колхоз учаастактарыгар ыһтал-абытэ. Семен Иванович биригдэ-иригдөөр кээһээр комсомол рай-комун биорготун уураарынан «Эб» ыччат-комсомолскай фермата тэриллибитэ. Фермага үһүн мас хоргуудалары өгөрон шестераа-тан уу быһа холбоон ыһактары хотонго уудатын, ыһарайы ыһактан арааран туһунан көрүү курдук сөмүн дыһаллар олох-томмутара Бичат фермага уа-ириден ыһактан 2000 кг үүтү ыла-ры ситисиптэ. «Эб» – произво-

стествийн учиртага Семен Иванович бодог хаагаайктыбаанай салгаачгы булаа үүзэригэр олун уурбуг уонна кэлин олордог дордонуу Аангастыаи холбообут кэро-балы сир. Кини 1962 о. СГУ тыа хаагаайктыбатын факультетын ветеринарнай отделениын устудуона буолар. Мана уорунар сыгыарлар тэригэр түгэр үлэр бир лидер былыытыан билэр-кестер, тарбах баттавар спортсмен буолар. Уорунун бүтэриг эдэр специалды Коптев ветучасталар сөбидиссэиээн аныгылар, ол эрэри б ый буолаат, Эрилик Эристин холхозка катанан кылаабынай ветеринарнай бырааһынан аналан, холхоз бырабыыттыаы председателин солбууааччытыан талыллар. Бодог хаагаайктыбаты салгаачгы бастагы практиканы баар.

1971 с. тэрийнэр, салгайр үлэрд оролдуулах жэниэл тэя хаагайгысгыбгын управленгынэтын на чагынжыгын анымалар Улуу-цутутар ханан да буоларын курдук, кураан дысшар бүрүдкээнэр, Уус-Маага оройоонутар, Нуотара үрүөй бэры уаасастактарыгар оттоон сүөһүлү саво мизетэтигэр кыстатар үлэ тэришэр. Бу кээгэ улууска сүөһү аһылытын бааһынаттан үүнэрэн бшар, элбэтэр политика турбута. Бу дыһуунаха хайыскада управленгэ кылаабыай атронома В.Ф.Ермолаев үтүс сыраты

мыдшыгын Семен Иманжиган
иширхик ахтар Улууска бээр
саяхон уонна 4 колхоз баара. Уп-
равление начальнига үгүстүк ма-
астарга сүлдьэра, үлэни интэ-
тонгон тэрийсэра.

1974 сылтаакха түгүрт пайызын хабар Эрилик Эристин аякынан совхоз торлоор. Семен Ивановичны бир дойдундактара туруорсан бу совхоз директорын солбуйааччынан, жыланын четпиринан үлэлтти ытырышлар. Кэлин совхоз бастакы директора Р.А.Филиппов атын үлүк барбытынан совхозту салалыктын жөнүзү толору сүктүрүшөр. 1976 с. от ытылар биринжиз тахсан совхоз директора буолар. Кининиз хаһаайыстыбаны салалыкта уюлтуунах НИИДычковский, М.Е.Васильев, В.Г.Титов курдук дьон отделелешкелар уурааллоочайдарынан үлэлтэн көмө-тирэх буолбуттара. Семен Иванович бу совхозту 14 сыл салалбыта. Бедер хаһаайыстыбаны үчүссөн-тэһилээнэн тутуу маан ахан буолбатаа өйдөнөр. Уруксу бастык үлэлтөх кыкка аага ыратык да наптаабатыда. Ол түсүгүтүпн Эрилик Эристин аягынан совхоз 1976 уенин 1977 сылларга суруруучу Бүтүн Союзтаагы социалистическай куоталаһыкта кыайысылаарынан тахсан, партия КК, СССР министрдарын Сэбиетин Кыһыл Знамыларынан, дипломарынан, 1978-1981 сс. Партия обкомун, Саха АССР министрлэрин Сэбиетин, бүтүн Союзтаагы профсоюзтар Кэли Советтарын Кыһыл Знамыларынан баалетэм-мнго буолар. 1982 сылтаакха совхоз сылгыһыптара 100 бистэтэ 89,1 % кулуну ыланнар, республика совхозтарыгар бастакы мөст эталемнелтэра. Бу сыл Норуо Хаһаайыстыбатын Ситиһиллөрүн Бүтүн Союзтаагы быыстат каларыгар совхоз сылгыһыптанын уюлтуу жөнүзү көрдөрүлүбүтэ. Ээснэ быыстатка үтүс степененекх дипломууан анал биринжизинэн нагараадаламыста.

Улахан төрөөр талааннах директор 1985 сыйлаахха партия обкомун бюрокту тохсунуу 15 күнүнээр уурааг-нан санга түрүлүбүт "Мугудай" соххоз директорунан алаамыта. Соххоз хаһайлыгыбанный актыбыз, коммунистар, ордук үлэһит дэки, нэһилиэннээ киини туора көрбөтөхтөрө, ылыммытара. Хаһайлыгыбаны салайыт бөһи сыһагар Бүлүү, Кэбэйи, Уус-Майа, Дьоксуускай оройуон-

нарыяны катен оттоон сын тахсы-
талаабылгара. Бахсы Толокун,
Толгой туспа отделение оюрто-
рон, орто оюкчулар аһиллар
кыжтаамыктара, тоһо кыла-
рынан тутуу ыгытылан, бу
нэһиэктэргэ дьыу олохсугуу
күүсэ барыта. Оһно олоһуран,
биһиги улууска иһин туспа
нэһиэктэ буола улааттылар Се-
мен Ивановичча "Саха Республи-
катын норуотун хайааһытыбы-
тын үтүүлүк үлэһитин" үрүлүк
аата иһээнсийбитэ.

Дойдугулар арпилан Хялхор сельсоветын ишлэлхүмүн председателин, техниктар кутгал суох буолуутун инженерин, кылаабынай зоотехникынан соххос ыһыллар дүөри үтүө суобастаастык үлэлээтэ.

Вааһыһайытан берэы уоһа-
малар дьиз кэргэниһи үһүө буол-
ан хаһаайыһыба тэриимиттэра
Аны вааһыһай буолун дьонун
сэргэтин эттээн, үгүтүн хаач-
чыһыага быһаччы үлэлэйэр.
Кэргэһинэн Анна Николаевна-
лыһы бизе оһр, аһыһ сизе амарах
иһэлэра, аһалара, эбэлэра, эһэ-
лэра Семён Иванович сөөһөлөн
кэһиэн айылҕаа атаварарын туох-
тан да ордорор. Булт дьиз берэы
мунуһука ыһаабыт киһи.
Күһүнү мунһаларга Чааһы-
гар кэлэ, ыһах-ыһах ууртал-
ан хаһаан-сөөһөн, бөһөтүнөн
дһаһыса бардаһыт, хайдах эр-
астык буолар Уолаттарын булт
сирэһэр-туомутар кыра эрдэх-
тэриһтэн үһүбүт.

Семен Иванович (эзэр көрдөхкө "Оок-сия, дивор") - дини өмүлчүлүктөгү да санардар, орну кылга ор, кырдылаары: кылга кырдыары, үрдүкү солжолуктортон сарылаан отчут-мачмет донугар тийиз бир тылы була оксор үтүө жайгылаах күйи кайрат көрмөһө. Кайа да үлөтүн туур турбатын, сатабыллаагы итэрйиздестик. Туух бээр билит тиз-көрүтүт, күүтүн-уорун кырыстамакча үлөтүн калга. Билетин да бааһылай буушун бары башача улахан хаһаайсыбызтын таһаары отостубуза көрөт кайраан олоодоно.

Сыт-хондук Семён Иванович бәлиэр 75 сааһын туула оҕуста. Тууһайах оҕо саас, суг-кураан охсуута киһи доруобуйатын төһө да айыраттар, көргөһ, педогогическай үлө ветерана Анна Николаевнаһын кыһа сүһүлэрин хонкурдук көрөн олоролор. Ыһык кырдыаҥастар, төһө да саас баттаатар, билигин да үлэттэн иһиллэрин араарыттар, эдэр дьиэттөҥчүчүккэ үлүө холобуу буюллар.

Н.В. ФИЛИППОВ
Чакыр нэбиллэгийн Бочуоттан
олохтоого, РФ СС чөлөөт

Президент Анал сиргуинан

УЛУУСПУТУГАР ТУРУКТААХ ОЛОҢУ ТҮСТҮӨБҮН!

Статистика бигэргээгээрхэн, аан дай-
ду үрдүнэн сыдын байы мэдүүлхөн
агарын курдук: кайн арьшэ содлуутан
олдохон туруур. Саха сиритэр ити сы-
ыншара 500-гэн тахса кайнхээз тэтигэр.
Ол эбэтэр сылга биер тохиолуок дьонун
сүтүгэр эбигитт.

Улсынхаа, аралыг ийнхүүн проблемата республикада да, бийнги да улуу-путугар сэтгэлхүүн турар болууруу. Улууутаадаа юуин бальдана билиэрэрин-нүүн, наркологиескай кабинета 392 юуин юуэжн көрүүгэ сүлддэр, хроническай алкоглизмаах 278 юуин, алкоглиз-най психозтаах 6 юуин, ол ийнээр 1 дьах-тар баар. Үе сүлд ийнээр алкоглизнай пси-хозтаах юуин ахсана албообитэ юуини дьексинээр. Токсикоманиа 2 юуин ыалддэр. Дьахтар арыгалаахнаа из-лингити 5 сэтгэлхүүн көрдөхө, 2 тогүл ал-бообит. Бальарын юуини кэрбалаахын, дьахтар-уоска арыгалаахын айдарыы, ыгтархай күүлүгүсүнүн ода: бурууу оторуу 33 эбит буоллаахна, бийнал ба-такы кэрбалаах арас бурууу оторуу 25 түбэлтэр тагнар. Ыар бурууу оторуу бальарынхны сүлүн улаатта. Баль-рын 8 буоллаахна, бийнал 14 түбэлтэ

тавьста. Итирик туруктаах сокуону
кэһии ордук Чурапчы, Хатылы, Хадаар,
Халахсыт, Төлөй, Диринг нэһилэстэри-
гэр таһыста.

Бичагмат общественный мнэстэр пибэни, арыгыны иһилэ, итирэк туруктаах сымдылыта, сааһын сэтэ илик оруну арыты иһилгитэр кучуйуута кунтутун албээн иһэр. Сааһын сэтэ илик өр ахсаана 8011, онтон 14 сааһыгар дылы - 5763, 14 сааһыттан 18-гар дылы - 2248 өр. Бүтүгүн турутуна, административнай уонна холубунай буруйу таһааран 37 өр КДН учуотутар турар. Ис дылыла учуотутар барыта 65 өр бар. 2010 с. 7 өр холубунай буруйу огорбут. 2009 с. бүкүрдөрүү ахсаана 10 этэ. Буруйу огорууу ырытан көрдөххө, үксүн уоруу, мас-сынааны көнүлү суох мыйа, итирэк туруктаах сымдылы тахсар өбгө. Урукку өттүтэр буруйу огорбут өрлөр ахсааннара нэмтээн сэттэттэн үскэ түстүл. Усуллубунай сууттаныылаах өрлөр ахсааннара 2008 с. - 8, 2009 с. - 2, 2010 с. - 1 өрү көтөтүстү. Обществeнный мнэстэр пибэни, арыгыны иһилэ 2009 с. - 15, 2010 с. - 2, итирэк туруктаах общественнай мнэстэр сымдылы - 28 буюлут. Сааһы

Систа илжэ оруну арыгы ийнэглэсэр күчдүй-
уута 2009 с. - 13, 2010 с. - 9, төрөлүт бидхэ
абэгттай былыгша 2008 с. - 5, 2009 с. - 13,
2010 с. - 21 былыгтан тыхсыбыт. Сылтаа
айгы көрүүтэ суох хаалбыт орлор ахса-
аннара элбээн илэрэ күүһүн дьаксына-
рар. Холбоһа, 2008 с. 70 ор хаалбыт бу-
оллаһаа. Былырыын 119 ор буолбут.

Кулун гутар ыйга тэрлэтэ саллааччыларьтар, нэхилээк байылыктарьтар "төгүрүк остуол" буолан ааста. Манна байытти биир дойдулаахпыт, медицинскэй наука доктора К.Г.Баширин көрүлүө, филологическай наука доктора З.К.Башириналыын күлүн кыттыгыны ылыгылар. Күнүлүр арыгы кийи доруубулатын, ис туругун таарыларын, онтон өйө-санаата бааларын көпсөтүлүр. Көмөтүнү "төгүрүк остуол" кыттыгыктарга арыгы, табах, наркотик курдук куураан дьаллыктар демографическай уонна социальнай проблемалары үөскөтүлүрүн ыргытылар. Түмүккэ дьэ көргөн оруну илтигиттер элбэтиннэстэрин үрдэтэргэ, өр тэрлэтэлэргэр табарьтардар, арыгыны илэр дыону тохтоторго, ыччат араас тороолуһун арыгыта суох ыытарга ода этиитэри көлүрүтүлэр.

Хас бөмрдий юмны чөл туруктаах бу-
сларыг, хаагайныны снхтан алох-
суарын туһатар, улууслугатар арын-
данын, тахтааныны уонна атын
дальнактары утары үлэи
күүһүрдүөхө, систиэмэлээн ылыахха
"Тух да туһа суох" дээн салсыан кэби-
слээн, күнөөлөрүн эрэ олорбоон, ыч-
чапыт, өлөрбүт, сижэрбит тустары
гар санаабын сайа этэрбит элбэ тур-
лун.

Ыйыгы Президеҥҥит, биҥ дойдуга
ахпыт ЕАБорисов Саха сирин баре
олхотторугар туһаайан ыһыллал ана
илдэты 2010 с. балаҥан ыйыты 21 күнүгүтэ
265-с №-дээх Ыһааҥҥан тахсыбыты
корбүт бусулуктааххыт. Бу ыңгары
Саха сирин коруогутар чөл туруктаа
олуор тустоһиҥ.

Хайаагнса дээрэ кэрэ-кэр көрбөтөр, билэ-билэ билбэтэрэ буул сымдаабыт? Бу тувунан салаймчыллар хайхат аараччылара тух дит саналыт? Президентэнт ынгарыгтын өссөтүл ааран, ыргыгын көрөөдүт.

ЕНЕРМОЛАЕВА
"Бидийн" общество Чурагчиглань
отделын ерөнхийрхэсэг

Хаймат бичээс багшилсан графика: 16 х 00 м. Бичээс багшилсан: 16 х 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбооноос 30.03.2011 с. офсетка бичээтэннэ. Адамын: 678670, Чуралм сал, Карл Маркс уул, 26 "а". Индекс: 54907. Хаймат нэвчилээ үстэ: опсурууныуука, чаплинэргэ уонна субуотата тахсар.

"Сажа олох" хайнааг иччакка аналлаах сыйнарынаа

Сонуннар блоктара (Блок новостей)

Бийиык

УСТУДЬУОННАР ЛИДЕРДЭРИ ТАЛЛЫЛАР

"Лидер уонна кини хамаандата" күрэхтэһииттэн

"Кини туһугар олоһор, кини туһугар охсуһар, киниэхэ дьинтэ-эхтик дьулуһар кини барыны кыайар, ол иһинэр тус бэйэттэр тосхойор эрэин-эһуну, иар сүтүгү тулуйарга дохсун күүһү булуһар" дээн Амма Аччыгыйын этиитэ Афанасий Петрович Илларионов олоһун суолугар сон түбөһөр дин саныыбын. Кини аатын сүгэр. Хайахсыт орто оскуолалар үтөскэ кубулуйбут "Лидер уонна кини хамаандата" күрэх 8-с тогулун үрдүк ситиһинилээхтик буолан ааста.

Бийиыты күрэххэ усулуобуйа бийиытынан уол оҕро болорго ууран, кинилэри кытынарны сорута турбута. Эбиг түһүмэх бийиытынан оҕро санналарын сурукка тигэн күрэхтэһэр көрүлгүрээ эбиллэн биэрбитэ. Дьүүлүгүр сүбө Саха Республикатын оҕо общественнай холбоһуктарын салайааччыта А.Д.Васильев, улуустаагы үөрэх управлениетыттан И.Г.Винокурова, С.М.Сивцева, "Радость" оҕо дьоруун сайыынарар кини салайааччыта Д.А.Илларионов, Ил Түмэн Бэрэстэбиитэллэрин Палататын А.П.Илларионов аатынан стипендия хаһаайына, ХИФУ Юридической факультетын 5-с курсун устудьуона Т.В.Аммосова, Дирин орто оскуолалар А.П.Илларионов аатынан лауреат, ХИФУ Юридической факультетын 2-с курсун устудьуона М.Д.Илларионова, "Кыым" хаһыат корреспондента А.Г.Капризов үлэстэтиллэр.

Бастакы түһүмэххэ лидердэр төрөбүт улуустарын, республикаларын туһунан билиилэрин

тургутуһан көрдүлэр. Бу түһүмэххэ улуустаагы гимназияттан Ньургун Захаров кини билиитин көрдөрдө. Иккис түһүмэххэ хамаандалар бэйэлэрин билиитин көрдүлэр. Кыттааччылар бары бэлэмнээн кэлбиттэрэ кэрэхсэбиллээх. Бахсылар билиити лидер ханыйык хаачыстыбалара олоххо көстөрүн дээбэлэринэн, араастаан туттан-хаптан көрдөрөн көрөөтүлэр кэрэхсэбиллэрин ылылар. Ойгон кэлэр түһүмэххэ биэрдиһилээн кыттааччылар араас уустук, күчүмэри балаһыанналартан хайдах тахсаларын көрдөрдүлэр, быһааран кэпсэтиллэр. Төрдүс түһүмэххэ араатардар 1 мүнүүтэ иһинэр талан ылбыт темаларынан санааларын чопчулаан, сааһылаан, уустуу-уруулаан итээччилэргэ тиритилэр. Виталий Эверстов, Эдуард Петров сыһыс тылы туттубахха, итээччи болорго тугун ылан олох кытта сибээстээн санааларын иһитинэрбиттэрин дьүүлүгүр сүбө билиэтэ Бэһис түһүмэххэ хамаандалар бары кыайа туттулар. Талан ылбыт темаларыгар сон түбөһинэрэн араас формалаах дьаһаллары мустан олоһор көрөөтүлэр ылытылар. Элбэх сана ооньуулар, интервьюлар, хаһыалаах-ыһыылаах күрэхтэһииттэр, КВН, биэр да кинини тумнубатылар. 6-с түһүмэх саамай куутууллох түһүмэхтэн буолла. 10 кыттааччы Афанасий Петрович суруйбут хоһоонноруттан, тылбаастарыттан "Игорь" полкатын туһунан кэс тыл" ааһан иһитинэрдиллэр. Игнат Каженикин, Костя Попов олус избиһилээх-

тик ааһан көрөөтүлэри үөртүлэр. Түмүккэ лауреат аатын олохтоох оскуола 11-с кылааһын үөрэнээччигэ Игнат Каженикин ыла. Кинигитэн арайах баалынан хаалан интернат-оскуола 10-с кылааһын үөрэнээччигэ Виталий Эверстов "Бастыг тэрийтээччи" ааты ыла. Улуустаагы гимназияттан Ньургун Захаров "Бастыг эрдүст", Дирингэн Эдуард Петров "Бастыг араатар", Алаартан Дьулус Максимов "Бастыг психолог", Чурапчыттан Костя Попов "Бастыг арааччы", Төлөйтөн Роман Степанов "Бастыг өйгөн суруйуу" номинация хаһаайынарынан буолдулар. Ойгон хамаанданан күрэхтэһииттэ интернат-оскуолалар бастаатылар, иккис алаартар, үһүс - одьулуннар буолдулар. Маны таһынан Алаартан хамаандата "Бастыг быһастапка", Бахсы хамаандата "Бастыг бойон билиһинирэри", Мугудай хамаандата "Саамай көхтөөх" дээн анал номинацияларыннан наҕараадаланылар.

Күрэх кэһииттэн тутта улуус үөрэнээччилэрин форуму саҕаланна. Мана кинини ырытыы, билиити олох ирдэһиитин тула кэпсэтиллэр, лидер хаачыстыбаларын сайынарныла ооньуулар, ону таһынан бырайыактары көмүскээһин ылытылына. Иккис күнүгөх бэйэ-бэйэни ыкса билсэһи кэһииттэр улуустаагы үөрэнээччилэр сүбэлэрин састаабын бигэрэттиллэр уонна сүбө председателин Ньургун Захаров таллылар.

Светлана СИВЦЕВА.

"МИНИСТР" ДЫАЛАБЫАЙ ООНЬУУГА КЫТТЫАН ЭТЭ ДУО?

Былырыынны сылтан ыла республика Президент Егор Афанасевич Борисов "Министр" дыалабыай ооньууу тэрийэр. Чурапчы Ыччат форумутар эмэ дыалабыай ооньууу ытыллыахтаах. Ойно ыччат бэлэм дуо? Бүтүнүгү ытытыгыт "Министр" дыалабыай ооньуууа кыттыан этэ дуо?

Василий ЛУКИН, технический колледж преподавателя.

- Кыттыны ылым этэ. Маннак дыалабыай ооньуууа үрдүкү салалтара эдэр кини бэйэттэн көрдөрөр. Ыччат салалтара да тахсарлар, салайааччы да буоларлар көмөлөөх дини санаалар. Маны таһынан салайааччылар эдэр дьон тутунан дьарыктанан, этэргэ дылы, тутунан тыһыан олоһолорун көрүлэр, санаа да атастаһаллар. Олус туһалаах ооньууу дини санаабын.

Степан КОЗЛОВ, капиталнай тутуу управлениетын директорун солбулааччы.

- "Министр" дыалабыай ооньуууа кыттыан этэ. Бийиыты Ыччат форумутар бу ооньуууа дьүүлүгүр сүбэ састаабыгар көрдүлэр. Маннак төрөөһүнүгэ, бастаан турал, кини бэйэттэр информация хомунар. Дьон санаатын истэр. Мана куруутун кыттар буолуулаах, санарар саната сайдар, санаатын этэ үөрэнэр. Дыалабыай ооньуууа кини түргэнник санаатын түмэр уонна түргэнник быһаарыны ылынар. Түгэһиэн туһунан, Ыччат форумутар кыттары сыллыар эдэр дьонго ситиһиини баһыраа этэ. Кыттыан, санаабын эттэ, кыайын!

Мария ФЕДОРОВА, улуустаагы културта управлениетын специалистка.

- Ыччат форумутар кыттары сыллыабыт. Чурапчы киниэһиитин эдэр специалистара хамаанды туруордубут. "Министр" ооньуууа кини санаатын этэ үөрэнэр, санарар саната да тупсар. Дьон кытта үлэһэ үөрэнэр буоллаһын дини. Тус бэйэм дыалабыай ооньуууа бэйэни тургутуулар, сааһы кыттыбын.

Бийиыласта АЙААНА.

ЭДЭР ПСИХОЛОГТАР САНААЛАРЫН ҮЛЛЭСТЭДЛЭР

Кулун тутар 18 күнүгэр Ыччат социальнай-психологическай киниэһииттэ Сунтаар улуусун делегацията ыалдьыттаан барда. Ол курдук, Сунтаардаагы Ыччат социальнай-психологическай киниэһииттэ Валерий Михайлов, психолог Мария Васильева уонна улуустаагы психологтар конкурстарын кыайылыахтара оскуола психологтара Николай Прокопьев уонна Саргылаана Иванова биэр илэһииттэрин кытта билсэн-көрсөн уопут атастаһан бардылар.

Улуустуутар бу кини үлэһииттэ номнуо алтык сыла. Билигин сибээһиһиинэ Лия Дорогунова, психологтарынан Санаа Пермякова, Анастасия Дьяконова, Дарин Романов үлэһииттэр. Ойгон Сунтаарга кини 2009 сыллаахтан үлэһииттэ. Бу туһунан сибээһиһииттэ Валерий Дмитриевич кэһииттэ: "Билигин үлэһииттэр төрдүбүтү 2009 с. Ыччат психологическай киниэһииттэ тэрийтээххэ дээн үлэһииттэ-хамсаан барыһытты. Бастаан үөрэх управлениетын иһинэн тэрийтти биллэрттэ. Улууска "телефон доверия" үлэһииттэ. Оскуоланы, уһуулаһы кытта ыкса үлэһииттэ. Валерий Петрович иһиһиин математика учуутала. Улуустаагы үөрэх управлениетыгар 20-чэ сыл үлэһииттэ. Ойон кэһииттэ да, уопут атастаһар да үтүс. Аастыт сыл түмүгүнэн кинилэр үлэһииттэ тигэн киниэһи таһаартарыттар. Эдэр специалистар адантаһи барыһылар күүс-көмө буолаллар.

Бу көрсүһүүтэ Ыччат политикаһыгар отдел начальнига Николай Дьяконов эмэ кыттыны ыла. Кини этэринэн, Ыччат социальнай-психологическай киниэһииттэ хас биэрди улууска баар буолуохтаахтар, үүнэн эрэр калыһыгар олус туһалаахтар. Этэргэ дылы, психологтар - дууһа эһииттэра.

Аграфена КУЗЬМИНА.

ЫЧЧАТ ФОРУМУТТАН - НЕРЮНГРИГА

ЫЧЧАТ ФОРУМУТТАН СИЛБИС ТАРДАН

"Промпрофи" туһунан кэпсээтэххэ, бу бырайыак Чурапчы улуутунан быһырыыны ыһтыллыбыт Ыччат бастакы форумун түмүгэ буолар. Техническэй үөрэх-хабарыан бадылаах оҕолору муһунан промышленнай оройуонга сырытыннарар сыаллаах тэриллэбит. Бу форум авторынан улуустаагы гимназия эдэр учуутала Кы-ыдаана Екечымова буолар. Бырайыагы улуус дьаһалтата, Ыччат политикатыгар отдел, улуустаагы үөрэх управлениета, "Сага олох" хаһыат корулээн тэрийдэн ыһгыт-лар. Бырайыак кыттыылаахтарынан "Сага олох" хаһыакка сэттин-ныи ыһта биллэрэлиһбит виктори-на кыайыылаахтара буолаллар. Киинлэр кимнээхтэрий?

БЫРАЙЫАК БАСТАКЫ ХАРАНАТЧЫЛАРА

Викторинада эппиэттээбит оҕолортон бастыгдан бастыг 7 ор-тальыына. Ол курдук, бырайыак-ка үрдүкү кылаас үөрэнээччилэрэ Диринг орто агрооскуолатыттан Сардаана Посельская, Аюма орто оскуолатыттан Айсен Попов, Сер-гей Старостин, Айтал Сокольников, улуустаагы гимназияттан Аня Белыева, Маиша Хоюганова уонна Саргы Павлова кыттынылар.

АЙАН ААРТЫГАР

Айаһыт уһун. Сарсыарда 5 чаасан айаһа турунуубут. Чу-рапчыттан Нерюнгрига дылы 1000-тан тахса километр. Суол-дарбыт эдэр, ол эрэн уопуттаах су-оллардар Николай Гоголев уонна Дмитрий Дьячковскай. Былаа-ммыт да юзун. Баран иһэн Алдан-наары тилор суол станциятыгар сырыттыбыт. Нерюнгри куораты юзэхэ 11 чааска буллубут, 17 чаас айаһанан Сарсыарда барыбытын күүрээннээх үлэ күүтэр.

НЕРЮНГРИГАҤЫ КӨТӨР ФАБРИКАТЫГАР

Күмүстүн Нерюнгригаары көтөр фабрикаатыгдан садылааты-быт. Кылаабынай ветеринар быра-ас Владимир Бобровскай фабрика туһунан уонна үлэлэрин-хамна-сгары кэпсэтэ. Маиша түүрт брой-лернай, үс куурусса сыммытын ылар сыахтар бааллар. Күнтэ ор-тотунан биридди сыахтан 30 тыһыынча сыммыгы ылааллар эбит. Ол аата үс сыахтан - 150 тыһыынча. Маиша даятан эттэххэ, 2007 с. "МОБА" голландскай обо-рудованиены атыылаһахтарылтан сыммыгы хомуйарга, араарарга уонна маарисалырга түргэтээбит-тэр. Олтон бройлердары илгэр сы-ахха барыта 280 тыһыынча куу-

русса баар. Интервьюһуэ диян, 40 хонугунан кыракай чопууска улахан куурусса буолар эбит. Фа-брика республика улуустарын уон-на куораттарын таһынан Хабаров-скай уонна Амурскай уобаластары боролууксуһанан хааччыйар эбит. Фабрикада эдэр специалистар үтүстэр. Бройлернай сыах началь-нига ДыТХА выпускнига, зоотех-ник идэлээх Александр Алексеев маиша дуоһабынан кэлэн үлэли-ир. Киини этэринэн, тэрилтэни кыт-та эрдэгэни дуоһабынан үлэли-ир көдүүстөх эбит. Орлорго бой-эттин уопуттунан үлэһиниэ. Сал-гыы ремонтнай-механическай за-водка бардыбыт.

РЕМОНТНАЙ-МЕХАНИЧЕСКАЯ ЗАВОДКА

Бу завод - "Якутголь" ААО бас билэр тэрилтэ. Завод 1987 с. аһыллыбыта. Билигин директоры-нан Артур Мансуров үлэһи оло-рор. Завод үс блоктан турар, бисе сыахтаах. Маиша кыра массына саппаас чааһыттан улахан массы-налар чаастарыгар тийиэ онороллор. Литейнай сыахха үтүстэр кэрэ антардар үлэһиллэр эбит. Ошон маиша чуолаан кыргыт-тар интервюһиргээн ыһгытаасты-лар.

НЕРЮНГРИГАҤЫ ТЕХНИЧЕСКЭЙ ИНСТИТУТКА

Нерюнгригаары техническэй институт - МКАМюсов аатынан ХИФУ филиала. Кафедра сбиэ-диссэйдэрэ үөрэхтэрин, идэлэрин туһунан оҕолорго кэпсэтилэр. Салгыи институт лабораториятын көрдүбүт. Техническэй базанан то-лору хааччылыбыт. Устудьуон-нар үөрэхтэрин таһынан араас ку-руһуонна сыдыаллар. Ол курдук, үнкүүтэ, ырыага дьарыктаналлар. Ону таһынан устудьуоннарга бой-лэригэр хаһыаттаахтар уонна те-лестудиялаахтар эбит. Ошон хас биридди ыһгытлар дьаһаллары сырдаталлар уонна санааларын хаһыат, телевидение нөҥүө этал-лар. Институт тас дойду үөрэхтэ-рин кытта ыкса сибээстээхтик үлэ-лииллэр. Ол курдук, "Окофорде-кай-Российскай Фонданы, норуот-тар икки ардыларынаагы Арктика университетин, Хэйхэскаага педагогической институту кытта биригэ үлэһиллэр.

ТААС ЧОБУ ХОСТУУР РАЗРЕЗКА

Нерюнгри куоракка сиртэн хо-стонор сүрүн бай - таас чох буолар. Республикабыт бири улахан тэ-рилтэ "Якутголь" ААО сүрүтүүр Ремонтнай-механичес-кай заводка массына чаастарын

"Промпрофи" бырайыак кыттыылаахтара соторутаабыта Нерюнгри куоракка баран каллилар. Илэ харахтарынан "промыш-ленность" диян тугун көрдүлэр, ону таһынан үөрэх тэрилтэлэри-гэр ыалдьыттаатылар. Эрдээн эттэххэ, бырайыак сыалын ситтэ.

уонна институтка лаборатори-яны кытта билсэбит дьон икки этээстээх дьиз сага улахан оксидатордар, бульдозердар, автосамосваллар үлэһи сыл-дьалларын сөҕө-махтайа көрдүбүт. Маиша даятан эт-тэххэ, бу күн сарсыардатыгар өспүлүһү борууданы эстиг-тэр ээ. Ошон үлэ күөстүү ор-туга турара. Уһонон-алларан улахан таастары тизэммит "БелАЗ" массыналар су-буһаллар. Арай көрдөххө, киһи сатаан ыһтыа да суох курдук. Күнтэ 25 тыһыынча тонна таас чогу таһаллар эбит.

ПОЛИТЕХНИЧЕСКЭЙ КОЛЛЕДЖКА

Салгыи Нерюнгригаары поли-техническэй колледжка сырытты-быт. Маиша Валентина Логинова көрөөн колледж туһунан кэпсэтэ уонна лабораторияларын көрдөрдө. Үөрэнэр дьизлэрэ да, ус-тудьуоннар олоһор уопсайдара да олус эргэ эбит. Ол да буоллар бай-лэрин күүстэринэн өрөмүөнүнэн олоһоллор. Уопсайта олоһор ус-тудьуоннар дьиз иһигитин тахсыбакка да үөрэнэллэр (үөрэнэр уонна оло-рор дьизлэрэ холбуу турар). Не-рюнгрига оскуола кэннигиттан орто үөрэххэ, онтон үрдүк үөрэххэ үөрэнэр, салгыи промышленноста үлэһи хаалар бары кыахтар баал-лар. Ити туһунан преподавателлэр да, устудьуоннар да үөрэ-көтө кэл-сиинилэр.

ТҮМҮК

Ити курдук биэр күн биллибэк-кэ ааста. Күмүстү хайалар кэннэлэ-ритэр сапта. Киһиэ 8 чаас. Суолбут дойдубут дьизки салылына. Түгө-ниэни туһанан, күнү быһа билиһи-ни кытта биригэ буолбут Нерюн-григаары үөрэх управлениетын үлэһитигэр Оксана Фоменкова махталбытын тиздэбит. Кырдык да, "сүүстэ истибиттээгэр, биридэ көрдүт ордук" эбит. Бары да бу ай-аммытыгдан олус астынан, сананы, сонуну көрөн-истэн кал-либит.

ОҒОЛОР СУРУКТАРЫТТАН

Маиша Хоюганова: "Нерюнгрига баран үлэ, үөрэх тэрилтэлэрин көрдүбүт. Баран иһэн өссө Алданаа тилир суол станциятыгар сырыттыбыт. Итинки алааһтуктар олус туһалаах идэлэр, үөрэхтэри кытта билистибит. Наһаа ин-тервюһинэй эбит. «Промышлен-ность» диян билиги билбэт эбиттэ. Истэн үөрэнэхтээгэр биридэ көрдүт ордук эбит. Түмүкпэр этиэхпин бадырабын, маишык кыттылар дьаһаларга хайаан да кыттыах олус туһала-ах".

Сардаана Посельская: "Промышленность эйгэтин өссө эбии атын харахтынан көрөн-истэн каллим. Мин санаа-бар, техническэй үөрэххэ барыан бадылаах оҕолорго бу саамай туһалаах бырайыак. Тус бэйэм техническэй үөрэх улааттарга эрэ аналлаах дии саныырым. Кырейыттар да үлэһиттэрин, үөрэнээччилэрин сит эбит. Нерюн-гри дьизки баран истэххэ айыгытаа дьарыгаһа иһэр. Наһаа көрөххөн көрдүбүт. Салгыи бу курдук хам-сааһынар буола турдуннар".

Агафена КУЗЬМИНА

Саха эдэр уолаа "РФ Бочуоттаах донора" буолбутун истиилсэбит дуо? Тус бэйэм ыччаттар хаан туттарыы-тыттан тэйиччи сытдылар дии санаарым. Онук да санаа эбиһин, Василий Захаров кытта бэлсибэ-тэрин буоллар.

Кыны Чурапчы орто оскуолатын 2002 сылтааха бүтөрбүт. Чурапчытаагы техникумга кэлээк ыттык-кытта. Билигин "Саха сэт" офис-менеджеринэн үлэтир. Салгыы кыһалык кэспэтибит.

ВАСИЛИЙ ЗАХАРОВ БОЧУОТТААХ ДОНОР БУОЛЛА

- Василий, бу соторутаагыга "РФ Бочуоттаах донора" буоллун. Хаан туттарыытын мээһэ киһи ылыммат. Эн манньк санаага хаан кэлбиккинэй?

- Ити 2005 сылтааха этэ. Ити сыт армияттан кэлбитим. Ийэм Вера Николаевна медик идэлээх. Оро отделение-тыгар старшай медсестэрээн үлэтир. Туттарыы хаан кэмчигин урут да истэр этим. Бэйэм 4-с группалаах хаан-наахпын. Бу группа олус сэдэх. Ыйга ортохунан 5-тэ туттарабыт.

- Бу ааты ыларга туох эрэ ирдэбил баар буолуохтаах дии.

- 60 төгүл хаан туттарбыт киһиэхэ бу ааты биэрэллэр. Билигин докумуонум кэлэ илик. Тус бэйэм туту эрэ олох улахан оҕорбут киһи курдук санаамаппын. Хаанна наадыйар дьонго көмө буолар буоллаа дии.

- Бэйэҥ спордунан дьарыктанаары дуо?

- Билигин хас сарсыарда айы сүүрөбүн. Саас халлаан сылыһан сүүрүгэ наһаа үчүгэй.

- Тумус туттар холобур онгостор дьоннооххуну дуо?

- Онук дьонунан биригэ төрөөбүт убайдарым ааттатылым этэ. Биригэ төрөөбүт үһүсүт. Убайдарым куруутун мээхэ сүбө-ама буолаллар. Ханнык да түгэнтэ бары биригэбит. Кинилэр олоххо дьулуурдарынан, үлэлэринэн-хамнастарынан мээхэ холобур буолаллар.

- Кэлбикти кэмгэ сахалыы киһи, ордук ыччакка аналлаах киһилэр, сайыннылар. Сахалыы киһини көрөбүн дуо?

- Керен бөрү буоллаа дии. Мин санаабар, сахалыы киһи инникитээх уонна өссө да сайдыа турдаа. Киһиэ биригэ саастылаахтарбыт ооньуур буоланнар, ордук көрөөччүтэ, ыччакка, тийиһиэ.

- "Хардыы" хаһыат аараччыларга баа санаан.

- Хас биридиги киһи олоххо сыаллаах буолуохтаах. Сыаллаах киһи онукатын ситиһэргэ дьулуһар. Уопсайынан, ыра санааны олоххо киллэрэ са-

Историяттан:

1994 с. Чурапчыга хааны кутар туун аһылдыбыта.

Александр Александрович Попов - отдел сабыдасайа.

Улууска 31 Россия донора баар.

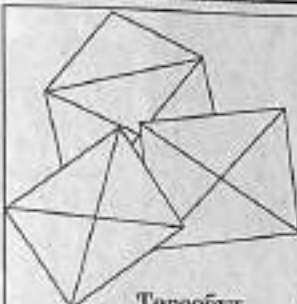
Хааны 18 саастан 70-кэ дьыла туталлар.

тыахха наада. Чол ологу тутуһуох-хайыт. Олох дьин олус уустук. Кыраттан да тэмтэрийиэххэ сөп. Ол-бу кутаан быһыылар үгүстэрэ арыгыттан, наркоманияттан тахсалларын умнумуохха. Чол туруктаах буоллааха барыны ситиһиэххэ сөп.

Ити курдук, Василийдын кыл түгэһэ астыктык кэспэтин тарастыбыт. Василий үтүө санаатын бар дьонго холобур быһыытынан кэспэ-эххэ сөп.

Аграфена КУЗЬМИНА

СҮРҮК КИРДЭ

Төрөөбүт тыл туһунан төһөлөөх албах кэспэтин буолары бары да билэ-көрө, истэ сытдыбыт. Бу темага санааларыбын этиэхпин баарабын. Чуолан ыччакка туһаайан.

Саха тыла дьадайан, мэлтөөн иһэ-кэһэ биллибэт сана буолан иһэрэ моххуорэ суох. Бу туһунан соторутаагыга "Забота-Арчы" хаһыат корреспонденда Дмитрий Васильев "Тыл - олохпут тордо" диир обургу ыстатыйа таһаарыта. Онтон биэр көр-чиги ылан көрүөбүн.

"Билигин кэмгэ эдэр ыччат тылы кыһатан, сорох түгэнтэ эбэн уонна тылы көспүт, берүкүтэ суох өйдөбүлүлээх суолтатыгар туттар, саңарар идэлээнэ. Бигэр-гэтиһиһит литературнай нуорманы тутуспакка, бас-баттах бэйэтэ билбиктөөн туттар, этиһэ ардылар бэйэтэ да айан киллэрбит тыллара үтүс буолаллар. Ону таһынан, хас да тылы холбуу тутан саңарыы көстүүтэ эмэ баар буолла дииххэ сөп. Саңарыы эрэ буолуо дуо, саңарыы аһаан суруйуу үгүстүк көстүтүлүк буолла. Оскуо-лаа да биэр онук, үөрэнэччи учуутал соруйуутунан дьэһэр үлэ быһыытынан өйгөн суруй-уунаабылар. Онтукайыт бэйэтэ эрэ өйдүүр тыллар суруйбут буолар, учуутал торгутун билэ-эри хаһыастаһа, хаһыакка онук суруйаллар, телевидор-онук суруйаллар, дьонук та манньк кэспитилэр, дьонук иһиһэ дьиллэр дии мэлдэһэн кэбиһэр. Ол, билиһэн турар, төрөөбүт төрүт тылбыт быстар саргыаммыты, сайдар кыага суоғун көрөһүбүт. Тыл - но-руот културата, бигэ турута. Тыл баар эрэ буолуона, омух омух быһыытынан баар буолу-рун бары билэбит уонна тор ону тутуһа сагаабаллыт?"

Хомойуох иһин, бу суруйуу-ну кытта сөбүлэһэрэ эрэ ти-ийилэр. Иккис холобур. Түрүт сыл-

ТӨРӨӨБҮТ ТЫЛЫТЫН ХАРЫСТЫАҒЫН!

лаах алын сүһүк оскуола 2-с кылааһыгар аналлаах аагар кинигэни. Л.В.Захарова, Л.К.Иванова "Бигэ" кинигэ кыһатыгар 2006 с. таһаартар-бытара. Оролор билигин да онон үөрэнэ сытдылар. Ки-нигэ рецензияны пединсти-тут преподавателе А.Н.Атас-тырова үлэлэбэт. Кинигэ онгоһуута өгтөөх уруһуйдар-даах, тыллара быһаарылар-даах буолан, оро үөрэнэригэр кырдык табыастаах, умсугу-туулаах. Суруйааччылар, по-эттар айымньыларыгар элбэх тыл быһаарылары биэрбит-тэрэ олус үчүгэй. Ити эрэри тылы быһаарыыга көтүмэх сыһыан эмэ баар. В.М.Нови-ков - Күннүк Урастыырап "Олус да кэрэ" диир хоһоону-гар суруйбута баар.

...Этиһэ этэрэ,
Ардыт тиһэрэ,
Кыһа, тэтэрэ
Дьэһэн иһэрэ -
Олус да кэрэ!
Нарыа кыһуһун
Солго сууһуна,
Саха хомуһун
Тохтортойуа -
Олус да кэрэ!

Манна "кулуһун" ди-эн тылы - сиргэ оттуллубут, уот, кутаа диир быһаарыттар. Мин санаабын, поэт бу түбөл-тэрэ кулуһуну от быһыытынан хоһуйан "Солго сууһуна" диэ-бит буолуохтаах. Хоһоон төрүт олоһор даһаны уот, кутаа туһунан өйдөбүл хаан да сыс-тыбат. Онон бу сырыһа ку-луһун уу кыһылыгар үүнэр оту көрдөрөр. Бу хоһоонго "тыһыт хатара", "кэйэ төт-рө" диир тыллар быһаарылы-бытара буоллар ордук этэ. "Тыл хатыһыт" диир билигин үтүс ыччат бэлбэт. Тыл хаты-һыт - сарсыарда халлаан саңа саңа көстөн эрэр сыр-дыһын ааттыһылар. Ити эрэ-ри тыл дьин тыл эмэ икки су-олталаага "Саха тылын быһа-арыһылаах кыһас тылдьыты-гар" эмэ быһааран суруллар.

Мин 2003 с. "Бигэ" кинигэ кыһатыгар 6000 ахсаанынан, эмэ өгтөөх ойуулардаах (уруһуйдарынан) Сахаана Еф-ремова оҕорбута, уһуһааһа сытдыр 4-й саастаах оролорго

анаан "Саптан садалаан" диир хоһоон кыһытынан таһаартар-быттыт. Бу кинигэ тыллара быһаарыы хас да сиргэ баар. Ол курдук, бас - төбө, өрөһүр - хаталлар диир тыллар хоһоон-норго иһэрэн туттуллубуттар. Бу эмэ инкылыт туттуллар суолталаах тыллар: бас - ууну бас, өр - чэйдэ өр дииххэ сөп.

Манна даһан эттэххэ, би-лигин үтүс сахалыы тыллаах хаһыаттарга таайбарантар тахсар буолулар. Бу олус үчүгэй. Таайбарантар таай-ар киһи кэйэ тылын билэ, иһи-тэ-хомута үөрэнэр. Ол эрэри сорох таайбарантарга ыйыты-ылара сөбө уонна чолчута суох буолан эрийдир. Таайбаранты оҕороччулар тыл суолтаты-гар сөптөөх ыйытылары биэ-рэллэрэ ирдэнэр.

Нууччаттан иһирбит тыл-лары сахатыты, мин санаа-бар, сөптөөх. Билигин бийиги бу тыллары сахатыттан тутта үөрөннэхпитиһэ кэлэр кэһи-ри ыччатыт төрүт тыл онго-тон иһиһэ сытдыа турдаа.

Манна таһынан сайдыы ха-амыһытынан билигин кэмгэ туттуллар терминнэргэ уу са-халыы тылдьыттар чотула-нан, хас биридиги таһа остоу-лааһы кинигэлэр баар буолуох-таахтар. Субконтракцион ки-ни, инновационнай бизнес, дис-танционнай хоһо, мобилынай офис, тирах инфраструктура, туристическай-рекреацион-най кыһастар, экономиканы модернизациялааһын, инве-стиция кэмэйэ ода, терминнэ-ри өйдүүр киһи, бука, аһыах буолуо. Ити тыллар СР суда-рыстыбанай быһаһын толо-ру уорганнарын үлэтин отчу-отугтан ыһыһыһылар. Манна Алтан Сарын өссө аастыт үйүр эһит: "Тылбаастаамаат тыл дьин суох!" - диир тыллар суруйуохтун баарабын.

Моксүр суох, олохтут ха-амыһытынан сайдыһылаах киһи хас да тыһынан саңарара ир-дэбил буолла. Ол эрэри төрөөбүт тылбытын, сахатыт тыһын харыстаан, ыраастык саңара үөрөннөһөт.

Уйбаан БАХСЫТЫРАП.

ОЛОНХО КИЭХЭТИН БЭЛЭХТЭЭТИЛЭР

\\ уонна доһордорулар көмөлөстүлэр

Хатыһы орто оскуолатын үөрэнэччилэрэ кэһиэр туруор-буттарын туһунан кэспитилин баарабын. Оролорбут барахса-тар олонхо курдук уустук айы-һыны ингибэһэ-толлубакка, бэрт чуолкайдык саңаран-интэһэн, ыллаан-туойан толорбуттары астына көрдүбүт. Үһүс кылаас коллектива төрөһүтүтэрин кытта олонхо-ну толордулар. Оролор бары са-халыы таһаастаахтар, быһыгы обүтэлэрин курдук атахтарын ха-тыһа ууран олонхоһоон барды-лар. Ити олонхоһорун бастаа-кы кылаастан садалаан үөрөннөһөтөр. Сыт аайы кэмгэти испиттэр. Ки-һилэр саха фольклорун уустук көрүгүн кытта билсэллэригэр

олохтоох культура киһини ди-ректора Анастасия Захарова куус-көмө буолбут. Кэһиэр ик-кис чааһыгар биригэн биэр бэр-тэхэй нүөмэрдэри көрдөрдүлэр. Ол курдук, Алена Попова, Диана Сивцева үнүкүүлэрин бары да сөһүрө көрдүбүт. Кэһиэр сүрдэ-эх үчүгэйдик ааста. Кылаас са-далааччыта Степанида Панова этэринэн, төрөһүтүтэр оскуола-ны кытта ыкса сибэстээхтик үлэ-тиһэр. Кылаас чаастарын, араас күрэхтэһиһи тэрийэллэр эбит.

Бу кэһиэртэн иһирбит харчы Дьоккуускай куорат баһыһыты-гар эмтэнэ сыгар биригэ үөрэнэр таһаарыһтарыгар Ваня Барш-кына көмө буолла.

Анна ЧЕЧЕБУТОВА.

АХСААН КҮРЭБИТТЭН

Дириг орто агрооскуолатыгар ахсаан предметин нэдрэ-тин түмүктүүр төрөһиниһэн СР үтүлээх учуутала, СР културатын туйгуна, РФ Президиин Граны хаһаайы-на, улууспут биэр тарбахха баттанар ахсааныһыт учуутала К.К.Ро-манов биэр кэһиэм экзаменын суотун суоттаһыһыта уопутун таргатар уонна ахсаан учууталларын, үөрэнэччилэрэ көрүлүүр сы-аллаах аһаас турнир буолан ааста. Манна Дириг, Одьулуун, Хада-ар, Чаһыр уонна Хайахсыт оскуолаһарын үөрэнэччилэрэ кыһы-нылар.

Маастар-кылаастар, олимпиада буолла. Олус тыһаһыһыах күрэхтэһиһи буолан ааста. Түмүкэ Оля Старостина, Тоня Петрова, Күннэй Архипова, Мила Дыдаева, Салла Баграфова, Наташа Лис-тикова, Ганя Адамов, Дина Григорьев, Эмил Филиппов биригэстэх миэстэни ылдылар. Хамаанданан күрэххэ одьулууннар бастаа-тылар.

Егор ТАРБАХОВ.

